

TURISTIČKE VRIJEDNOSTI VIŠOČKO-KAKANJSKE SUBREGIJE I DETERMINANTE EKONOMSKE VALORIZACIJE PROSTORA

TOURISTIC VALUES OF VISOKO – KAKANJ SUB-REGION AND DETERMINANTS OF ECONOMICAL VALORIZATION OF THE AREA

Namik Čolaković

Fakultet za menadžment i turizam Travnik

Izlaganje sa naučnog skupa

Ključne riječi: Narušena ekološka ravnoteža, kvalitet okoline, integralni kvalitet turističkog proizvoda, turistička ponuda

Key words: Disrupted ecological balance, environment quality, integrated quality of touristic product, touristic offer

SAŽETAK

Narušena ekološka ravnoteža flore i faune i iscrpljivanje prirodnih resursa sirovina i energije na cijeloj planeti bitno utječu na sve tokove života i rada ljudi. Veza između prirodnih i kulturnih elemenata čovjekove okoline i turizma predstavlja sastavni dio sveukupnog kvaliteta turističkog proizvoda. Kvalitet okoline kao segment integralnog kvaliteta turističkog proizvoda je sinteza umjetnih elemenata te okoline, pri čemu umjetni elementi predstavljaju kompleks savremene turističke infrastrukture, historijskih i kulturnih znamenitosti i društvenog sadržaja. Osnovna determinanta uspjeha oblikovanja te okoline zahtijeva studijsku analizu i uvažavanje svih prirodnih elemenata i reperkusija tih zahvata na prirodni ekvilibrij. Kompletna elaboracija ovog ispitivanja zasniva se na premisi da je kvalitet okoline subregije u gornjem toku rijeke Bosne, na potezu od ušća Stavnje u rijeku Bosnu do ušća Lašve u rijeku Bosnu, od vitalnog značaja za kvalitet turističke ponude i razvoj turizma uopće. Zadatak ovog rada je sugeriranje izrade projekta sa akcentom na utjecaj ekološke neravnoteže i zagađivanja na razvoj turizma u ovoj subregiji.

ABSTRACT

Disrupted ecological balance of flora and fauna and overcropping of natural resources and energy have substantially effect on all courses of human life and acts. Relationship between natural and cultural elements of environment and tourism presents integral part of entire quality of tourist product. Quality of environment as a part of integral quality of tourist product is a synthesis of artificial elements of the same environment, while the artificial elements present complex of modern tourist infrastructure, historical and cultural sights and social contents. The elementary determinant of shaping this environment insists on meticulous analysis and appreciation all natural elements and repercussions of these interventions to natural equilibrium. Complete elaboration of this testing is based on premises that quality of environment in sub-region of the Upper Bosna, from the place where the river Stavnja flow into the river Bosna to the place where the river Lasva flow to the river Bosna, and have the vitally importance for the tourist offer and tourist development generally. The main task of this study is suggestion for making project with main accent to influence of ecological imbalance and pollution to tourist development in this sub-region.

1. UVOD

Turizam je nezaobilazan dio savremenog društva, nosilac pozitivnih društvenih funkcija i kao privredna djelatnost povezuje najviše sektora i nivoa djelovanja. Potrebno je napomenuti da uz valoriziranje specifičnih turističkih atraktivnosti određenog lokaliteta, kao ključna prepostavka za razvoj turizma figurira kvalitet životne sredine tretiranog prostora. Praktično treba odgovoriti na pitanje koji je to ekonomski minimum zagađenja prirodne sredine, da bi se turizam kao ekonomska djelatnost mogao razvijati na nekom lokalitetu koji posjeduje određene potencijale za razvoj turizma. Rješenje je praktično u postizanju skladnog odnosa između ekonomskog razvoja i prirodne sredine, odnosno upravljanju prirodnim sredinom. Jasno je da nema razvoja i proizvodnje bez trošenja prirodne sredine i zagađenja i to je nezaobilazna ekonomska kategorija u razvoju sa kojom se treba računati, ali istovremeno i cijena tog razvoja. To je razlog za uspostavljanje adekvatnog stepena odgovornosti prema prirodi, koji implicira da društveni odnos prema prirodnoj sredini mora biti aktivan, iz prostog razloga što su prirodna ograničenja postala nezaobilazan pratilac razvoja u cjelini i njegov strukturni element dinamike. Zato je zaštita i očuvanje prirodne sredine podjednako važan makroekonomski cilj, kao što su i rezultati proizvodnog procesa. Imajući u vidu specifičnost prirodne sredine, posebno njenu neregenerativnost, njena zaštita i očuvanje mora biti opći interes i ona mora biti zadatak svih nivoa upravljanja.

2. VALORIZIRANJE TURISTIČKIH RESURSA

Zadatak integralnog oblikovanja nekog turističkog prostora izrazito je kompleksan i mora se bazirati na sveobuhvatnoj i temeljitoj biološkoj, ekološkoj, antropološkoj, politološkoj, ekonomskoj i futurološkoj analizi. Zadatak ovog rada je sugeriranje izrade projekta sa akcentom na utjecaj ekološke neravnoteže i zagađivanja na valoriziranje turističkih resursa i razvoj turizma na području općina Visoko i Kakanj.

Posmatrano područje karakterizira to što nika-da u svojoj historiji nije bilo organiziranog pristupa turističkoj djelatnosti, iako posjeduje evidentnu raznovrsnost prirodnih pogodnosti, historijske i kulturne baštine, koja na tim temeljima može izgraditi vlastitu superiornost i identitet turističkog proizvoda u najkvalitetnijim oblicima i sadržajima.

Područje subregije od ušća Stavnje u rijeku Bosnu, lokalitet Podlugovi, do ušća Lašve u rijeku Bosnu posljednjih godina intenzivno ulazi u fokus interesiranja sa perspektivom za razvoj turizma. Posebno se moraju apostrofirati dva relevantna lokaliteta na ovoj subregiji i to grad Visoko sa bližom okolinom i lokalitet Tičići u općini Kakanj.

Visoko je u proteklom dvogodišnjem periodu postalo metom turističkih znatiželjnika iz cijelog svijeta koji su željeli da provjere hipotezu o postojanju Bosanskih piramida. U tom intervalu je prema posljednjim podacima oko 400.000 ljudi boravilo na ovom lokalitetu, što je impresivna brojka i ishodišna tačka za sve turističke projekcije i perspektive. Iako postoje osporavanja ove hipoteze od strane oficijernih naučnih krugova, u ovom radu ne postoji intencija ka dokazivanju tvrdnji, nego je evidentno da se Bosna i Hercegovina ponovno pojavljuje u svjetskim medijima, istina ovaj put ne sa ratnom pričom, nego kao historijska, arheološka i turistička tema. Dakle, promatrano sa poslovne i ekonomske strane to je signal za promptnu aktivnost na podizanju turističke spremnosti da prihvati veliki broj posjetilaca i saglasno tome prilagodi plan i program turističkog razvoja.

Pored toga na području općine Visoko se vrše arheološka istraživanja na lokalitetu Okolište i dosadašnji rezultati pokazuju da će nauka dobiti izuzetna saznanja o životu ljudi iz perioda od 3000 godine p.n.e. Kao turistička atraktivnost su srednjovjekovni grad i tvrđava Visoki. Danas je stari grad Visoki nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. U neposrednoj blizini Visokog na lokalitetu Arnautovići se nalaze ostaci kraljevskog stolnog i sabornog mjesta, te krunidbenog i grobnog mjesta bosanskih kraljeva u vrijeme srednjovjekovne Bosne. Na ovom mjestu je bio

smješten i državni arhiv srednjovjekovne bosanske države i zbornu mjesto državnog sabora. Na području Moštra se nalazio i jedan od najstarijih univerziteta u Europi, gdje su se izučavale mnoge teme vezane za teologiju, kao što su egzegeza, teozofija, kosmogonija, antropozofija, medicina, etika, sakramentologija. Iz tog perioda se na ovom potezu nalazi i mjesto boravka posljednjeg bosanskog kralja na lokalitetu Bobovac u općini Kakanj. Posebno se kao turistička atraktivnost grada Visokog mora izdvojiti interval od 15 dana, kraj jula i početak avgusta, u kojem svake godine kroz grad Visoko prodefiluje desetine hiljada posjetilaca u povodu održavanja tradicionalnih Visočkih dana kulture i trgovine, što u svim relevantnim turističkim i ekonomskim analizama uopće, predstavlja sasvim ozbiljan indikator koji treba pomno analizirati i donositi adekvatne zaključke.

Drugi relevantan lokalitet koji posjeduje turističku perspektivu i može postati evidentan turistički proizvod je lokalitet Tičići na području općine Kakanj, zbog postojanja znatnih kapaciteta termalne vode. Eksploatacija ovog resursa može se vršiti za potrebe izgradnje banjškog turističkog kompleksa i razvijanja posebno popularnog vida turizma, zdravstvenog. Napravljene su određene analize ove termalne vode, ali za razvoj zdravstvenog turizma mora se uraditi sveobuhvatna analiza, koja će pokazati stvarno prisustvo korisnih sastojaka i minerala i koje bi se indikacije bolesti mogle uspješno tretirati. Osim prisustva vode, za razvoj ovog vida turizma potrebno je analizirati klimatske prilike i kvalitet okoline, s posebnim naglaskom na kvalitet zraka. Razlika između zdravstvenog i konvencionalnog turizma je u tome što prirodni faktori koje promovira zdravstveni turizam moraju imati dokazan zdravstveni učinak.

Razlog zbog kojeg sam u ovom radu povezo pomenute turističke atraktivnosti je prije svega saobraćajna komunikacija, zatim rijeka Bosna u čijoj su dolini stacionirane i koja je najzorniji indikator postojanja ekološke neravnoteže i zagađenosti na kompletnom području, onda struja vjetrova koja se kreće niz riječne tokove i ima veliki utjecaj na kvalitet okoline, jer zračnim

putem, osim korisnih, prenosi i štetne sastojke okoline, i na kraju njihova blizina i mogućnost ponude komplementarnih turističkih sadržaja.

3. PROJEKCIJA IZRADNE ANALIZE ZAGAĐENJA I EKOLOŠKIH POREMEĆAJA

Ovaj rad dakle sugerira izradu projekta ili studije koji treba da analizira ekološke poremećaje i proces zagađivanja i sve izvore zagađivanja podijeli na tri cjelishodne skupine:

1. Ekološki poremećaji koji su nastupili kao produkt zagađenja nastalih van margina promatranog područja i najčešće su riječnim tokovima poremetili ekološku ravnotežu, a njihov nastanak se može pripisati industrijskim pogonima, lošoj politici odlaganja otpada i odvoza smeća i na kraju nemaru domicilnog stanovništva područja koje graniči sa promatranim područjem.
2. Ekološki poremećaji koji su izazvani turističkom eksploatacijom prostora. Obzirom da turistički razvoj podrazumijeva izgradnju adekvatnih infrastrukturnih sadržaja, razumljivo je da pri tome dolazi do određenog stupnja ekološke devastacije i narušavanja okoliša. Za turističke svrhe, ti poremećaji moraju biti što diskretniji i prilikom projektiranja gradnje infrastrukture mora se voditi računa da se ovaj ekološki debalans permanentno kontrolira.
3. Ekološki poremećaji nastali u promatranom subregiji kao posljedica industrijskog zagađenja i loše politike odlaganja otpada i nereguliranog odvoza smeća.

U pristupu izrade budućeg projekta moraju se definirati osnovni ciljevi, kao npr.:

- a) identificiranje strukture turista s obzirom na motive dolaska na ovo područje;
- b) identifikacija oblika ekoloških poremećaja i izrada tipologije oblika zagađenosti;
- c) identificiranje izvora zagađivanja i izrada tipologije izvora (stalni-povremeni, privredni-neprivredni, kontrolirani-nekontrolirani, hemijski-biološki);
- d) procjena stupnja tolerancije određenih izvora zagađenja;

- e) ispitivanje percepcije važnosti poduzimanja zaštitnih mjera na lokalnom i osobnom nivou;
 f) davanje okvirnog koncepta za buduće povremene i stalne kontrole ekoloških promjena na relaciji turizam-zagađenost.

U sklopu usvajanja projektnih opredjeljenja potrebno je izvršiti kompiliranje raspoložive literature iz domaćih i inozemnih izvora i konsultirati izvjestan broj eksperata iz određenih stručnih dijelova područja zaštite i unapređenja okoline.

U taj projekat svakako treba uključiti i rezultate istraživanja ekoloških promjena koje permanentno vrše nadležne državne institucije. Te pokazatelje trebamo komparirati sa našim istraživanjima predviđenim ovim projektom, i na taj način steći uvjete da sačinimo korektnu ekonomsko-poslovnu procjenu o aspektima razvoja turizma i valoriziranju turističkih resursa, odnosno formuliramo istraživačke hipoteze za terenske istraživačke akcije.

Osnovni cilj takvog, metodološki značajnog istraživanja, bio bi da snimi postojeću situaciju i stanje okoline na ovoj subregiji što podrazumijeva postupke prikupljanja, elaboriranja i sistematiziranja. Akcenat treba staviti na:

- sistematiziranje izvora zagađivanja,
- sistematiziranje karaktera zagađivanja,
- sistematiziranje konkretnih okolinskih situacija na ovoj subregiji.

Rezultati postojećih konvencionalnih istraživanja koristili bi se samo kao polazište, dok bi se osnovni sadržaj tog istraživanja sastojao u njihovoj interpretaciji, čija je polazna osnova doživljeni kvalitet okoline i poslovno-ekonomska procjena s aspekta razvoja turizma na promatranom području, odnosno formuliranja hipoteze za terenske istraživačke aktivnosti.

Istraživanjem mišljenja i stavova formalnih nosilaca odluka, kao drugom predviđenom istraživačkom akcijom, nastoji se na interdisciplinarnan način, anketiranjem eksperata raznih specijalnosti, ukazati na mogući daljnji razvoj situacije životne okoline. Zbog toga se može konstatirati da je ova istraživačka aktivnost prospektivno orijentirana i da je njezin osnovni cilj utvrđivanje modaliteta mogućih postupaka i

tehnika, koje je ovog momenta moguće koristiti, a putem kojih se može izravno djelovati na zaštitu i unapređenje životne okoline.

Posebnu pozornost treba posvetiti emisiji krućih čestica koju izbacuju industrijski zagađivači „Tvornica cementa“ i „Termoelektrana“ u Kaknju, a sve u funkciji ocjene da li je moguće izgraditi zdravstveno-lječilišni i sportski kompleks u Tičićima. Osnovna intencija je dobiti odgovor na pitanje koliko ova industrijski izazvana emisija utječe na kvalitet zraka i može li se dokazati osnovanost odluke o poduzimanju investiranja u razvoj banjsko-lječilišnog turizma. Treba uvijek imati na umu da se projektiranjem razvoja ovog tipa turizma u svim razvijenim turističkim destinacijama, koje su specijalizirane i preferiraju ovu vrstu turističkih usluga, podrazumijeva da su ovi tipovi turističkih i banjskih centara ujedno i zračne banje.

U Visokom je izražen problem kvalitete zraka drugog tipa, koji je nastao u skorije vrijeme pokretanjem tvornice kože iz grupacije „Prevent“, čija je lokacija uz rijeku Bosnu na samom izlazu iz grada u pravcu Kaknja. Korištenjem kemikalija za preradu kože u atmosferu izlazi oštar i zagušujući „miris“ i širi se na ulazu u grad, što se najbolje „osjeti“ u ljetnom periodu. Naravno, bilo je reagiranja određenih formalnih i neformalnih struktura i traženja odgovora od nadležnih iz ove tvornice vezano za ove neugodne „mirise“, ali i obećanja od strane nadležnih iz tvornice da će se izvršiti neutraliziranje i aromatiziranje ovog „mirisa“. Ovi neugodni „mirisi“ mogu se veoma negativno reflektirati na turističke perspektive Visokog i ozbiljan su problem koji se mora rješavati uvažavajući koncepciju održivog razvoja, odnosno postizanja konsenzusa između potreba privrede i održavanje potrebnog kvaliteta okoline.

Osim pomenutog postoji još jedan upitnik o strukturi otpadne vode iz ove tvornice u rijeku Bosnu, jer se u biti promatra cijeli poljoprivredni pojas nizvodno, koji koristi riječnu vodu za zalijevanje poljoprivrednih kultura.

Samonametnuti problem zagađenja životne okoline u Visokom je i nepropisno odlaganje organskog otpada, koji se pojavljuje u procesu prerade i proizvodnje suhomesnatih proizvoda, na obalama riječnih tokova. Rješenje za ovaj tip onečišćenja oko-

line postoji, prvenstveno zato što je subjektivnog karaktera, ali aktivnosti na rješavanju ovog problema moraju se provesti brzo i efikasno, jer ovaj tip otpada je opasan, jer se radi o organskim materijama koje su uvijek potencijalni izvor zaraza i infekcija, a vizuelno izazivaju deprimirajući osjećaj, što je u turističkom smislu porazno. Zagađenje riječnih tokova je najočitiije, jer su na obalama vidljivi brojni ambalažni produkti načinjeni od vještačkih materijala i praktički predstavljaju štetan otpad.

Međutim, na kvalitet vode utječu i svi agensi i lužine koje se iz industrijskih pogona kao otpadna voda ispuštaju u rijeke. Isto tako, sve većim urbaniziranjem područja između gradskih središta, nastaje problem direktnog odvođenja kanalizacijskih voda u riječne tokove, bez kolektora, što je prava ekološka diverzija i uzrokuje velike poremećaje ekološke ravnoteže. Sigurno je da ovo donosi nove devastacije prirode i onečišćenja okoliša i da se to mora regulirati na način koji primjenjuju ekološki savjesnije države.

Zagađenje životne okoline izazvano emisijom štetnih plinova koju proizvode automobilski motori je također jedna od ključnih tema ovog projekta.

Dakle, čitava ova nabrojana grupa razloga inicira da se provede ovakav tip istraživanja sa navedenim ciljevima, pod naučnim okriljem, jer bi to doprinijelo ukupnom kvalitetu životne okoline, samim tim i kvalitetu našeg osobnog života i zdravlja, a pomoći će nam da svrsishodnije utvrdimo na koji način i kojim instrumentima razvijati turističku djelatnost na promatranom području.

U sklopu projekta je poželjno izvršiti i terensko anketno istraživanje pomoću reprezentativnog uzorka sa postavljena četiri pitanja:

1. Opći stav o razlogu dolaska u obilazak pomenutih turističkih atrakтивности ?
2. U kojoj mjeri posjetioci doživljavaju lokalne i opće oblike zagađenosti i koliko im takvi simptomi smetaju ?
3. Ocjena potrebe za poduzimanje akcije na suzbijanju zagađenosti ?
4. Da li ispitanici doprinose zagađenju prostora ?

4. ZAKLJUČAK

Ekološki poremećaji i zagađenje okoline na promatranom području, koje obuhvata gornji tok rijeke Bosne (općine Visoko i Kakanj), se opažaju i osjećaju sa nekim svojim fenomenima, što smanjuje turističku atraktivnost područja, tj smanjuje zahtijevani kvalitet integralno shvaćenog turističkog proizvoda.

Ekološki faktori će zasigurno imati sve značajniju, ako ne i presudnu ulogu u komponiranju i oblikovanju turističkog proizvoda u bliskoj budućnosti i to prvenstveno zbog:

- sve višeg životnog standarda ljudi i zahtjeva za višim kvalitetom života, zdravljem, rekreacijom;
- globalnog porasta turističkih kretanja i adekvatno tome porastu broja turista;
- sve značajnijih ekoloških poremećaja u domicilima turista.

Zbog ovih konstatacija je potrebno vršiti kontinuirana, intenzivna istraživanja uzroka, fenomena i mogućnosti otklanjanja ekoloških poremećaja i zagađenosti na promatranom području. To mora biti široka, dobro vođena društvena akcija na oblikovanju, zaštiti i revitalizaciji prostora, baziranoj na naučnoj informiranosti i interdisciplinarnoj timskoj analizi i saradnji.

Ovako koncipiran projekat bi pokazao realan odnos turizam-ekološka zagađenosti na području općina Visokog i Kakanja, niz riječni tok rijeke Bosne, a to može predstavljati polazište za određene društvene akcije, odlučnije djelovanje vezano za turističku djelatnost i uopće za privredni i kulturni razvoj ovih sredina.

LITERATURA

1. Festić M : „Turizam i ekonomski razvoj“, FPN Sarajevo, 1997. godina, str 137-157.
2. Keller G: Međunarodni simpozij – Turistički proizvod, Visoka škola za vanjsku trgovinu – Institut za trgovinu – Odjel za znanstvena istraživanja u turizmu, Zagreb, 1974. godina
3. Golić B: „Ekonomija i ekologija – održivi razvoj“, Univerzitetska knjiga- Sarajevo, 1998. godina